

Тетяна Торбіна

ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

В статті розглянуті зовнішні та внутрішні умови формування особистості професіонала. Подано характеристику сукупності особистісних та професійних якостей майбутнього фахівця електротехнічних систем. Відзначено передумови формування професіоналізму майбутнього фахівця.

Ключові слова: *якості особистості, професійна спрямованість, навчальний процес, кваліфікації.*

Висока конкурентоспроможність фахівців на ринку праці вимагає, щоб випускник вищої школи мав активну професійну позицію: умів аналізувати різнобічні аспекти діяльності, самостійно робити вибір, ставити і реалізовувати цілі. Іншими словами на підприємство після закінчення навчання повинен прийти високопрофесійний фахівець, готовий до самореалізації та самовдосконалення. Майбутня професійна діяльність фахівця електротехнічних систем вважається дослідницько-пошуковою. Вона вимагає особливого стилю мислення, вміння приймати рішення, оцінювати отриманий результат і достовірність висновків, прогнозувати розвиток подій. Вихованню таких якостей у сучасних студентів найкраще відповідає особистісно-орієнтовна технологія навчання. «Особистісно-орієнтовне навчання – це навчання, де на чільне місце ставиться особистість учня, її самобутність, самоцінність; суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом навчання» (І. С. Якиманська) [4, с. 13].

Проблема дослідження професійно значущих якостей студентів залишається актуальною, так як, по-перше, немає єдиного підходу до визначення поняття «професійно значущі якості», по-друге, зміни в політичній, економічній, духовній сферах суспільства, спричиняють зміни в системі ціннісних орієнтацій.

Вивчення літератури показує, що в основі розробки педагогічної системи формування суспільно і професійно важливих якостей особистості слід також використовувати ідеї особистісно-діяльнісного підходу. У роботах А. В. Мудрика, І. С. Кона, О. М. Леонтєва вивчається динаміка професійно значущих якостей особистості в юнацькому віці, а також взаємозв'язку професійно значущих якостей з особливостями особистості. У концепціях Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна особистість формується в діяльності і в спілкуванні з іншими людьми,

самовизначається характер і особливості протікання цих процесів. Дослідження О. Г. Ковальова и В. М. Мясичева, а також Б. М. Теплова, присвячені проблемі розвитку здібностей.

Мета статті – розглянути сукупність якостей майбутнього фахівця електротехнічних систем, необхідних для професійної діяльності.

Специфіка та психологічні особливості діяльності фахівців електротехнічних систем вимагають від людини наявності певних якостей особистості, спеціальних здібностей. В. Д. Шадріков під професійно важливими розуміє індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності і успішність її освоєння. До професійно важливих якостей він відносить також і здібності [3].

Увагу багатьох дослідників (О. Г. Асмолов, В. Г. Горчакова, С. О. Дружилов, А. К. Маркова) привертало питання про вихідні психологічні передумови формування та розвитку професіоналізму (в тому числі майбутнього фахівця електротехнічних систем). В. Г. Горчакова [2] виявила такі передумови:

- 1) сформована мотивація досягнень, заснована на досвіді соціально підкріплених успіхів;
- 2) розвинений вольовий компонент психіки, що забезпечує можливість долати як власні внутрішні протиріччя, так і соціально зумовлені перешкоди досягнення цілей;
- 3) стресостійкість;
- 4) наявність самоактуалізуючої тенденції в структурі особистості;
- 5) креативність як здатність творити в ситуації невизначеності та дефіциту ресурсів.

Незалежно від спеціалізації і характеру майбутньої професійної діяльності, будь-який починаючий спеціаліст повинен володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками. Професійно важливі якості формуються в ході навчально-виховного процесу під впливом зовнішніх умов, які можуть прискорити цей процес і зробити його успішнішим.

На ефективність навчального процесу професійної освіти впливає протиріччя між вимогами нового освітнього середовища і недостатньою здатністю студента орієнтуватися в умовах навчальних програм, що постійно змінюються.

Навчання розуміється як упорядкована взаємодія педагога з учнями, спрямована на досягнення поставленої мети. Формування професійно значущих якостей особистості студента технічного вузу являє собою складний і тривалий процес, що складається з етапів: адаптації, спеціалізації та кваліфікації. Тому, на нашу думку, навчальний процес у вузі містить такі ланки взаємодії, що дають можливість вже на початковому етапі формувати уявлення про майбутню професію (табл. 1).

Ланки взаємодії в навчальному процесі

Діяльність викладача	Діяльність студента
Роз'яснення студентам цілей і завдань навчання	Власна діяльність по створенню позитивної мотивації навчання
Ознайомлення з новими знаннями (явищами, подіями, предметами, законами)	Сприйняття нових знань, умінь (яке зовні проявляється в точному або близькому відтворенні)
Управління процесом усвідомлення і набуття знань, умінь	Аналіз, синтез, зіставлення, систематизація.
Управління процесом пізнання наукових закономірностей і законів	Пізнання закономірностей і законів, розуміння причинно-наслідкових зв'язків
Управління процесом переходу від теорії до практики	Придбання умінь і навичок, їх систематизація
Організація евристичної і дослідницької діяльності	Практична діяльність з самостійного вирішення виникаючих проблем
Перевірка, оцінка змін в навчанні і розвитку студента	Самоконтроль, самодіагностика досягнень

У працях Л. І. Божович, В. С. Мерлина, К. К. Платонова показано, що системоутворюючим фактором особистості є спрямованість. Спрямованість характеризується системою домінуючих потреб і мотивів. Окремі автори до складу спрямованості включають також відносини, ціннісні орієнтації та установки. Теоретичний аналіз дозволив виділити компоненти професійної спрямованості: мотиви (наміри, інтереси, схильності, ідеали), ціннісні орієнтації (сенсації праці, заробітну плату, добробут, кваліфікацію, кар'єру, соціальний стан тощо), професійну позицію (ставлення до професії, установки, очікування і готовність до професійного розвитку), соціально-професійний статус. На різних стадіях становлення ці компоненти мають різний психологічний зміст, обумовлений характером провідної діяльності і рівнем професійного розвитку особистості.

Ми погоджуємося з думкою В. Г. Горчакової що до виділення зовнішніх та внутрішніх умов формування особистості професіонала. До внутрішніх умов відносяться: індивідуально-типологічні властивості, темперамент, конституція, базовий інтелект, набір потенційних задатків і схильностей; наявність системних якостей, відповідних можливостей професійного росту і розвитку, індивідуальних ресурсів людини, відповідність об'єкту управління, динамічність, тобто вміння своєчасно враховувати і передбачати зміни у сфері відповідальності людини (А. К. Маркова). До зовнішніх умов відносять: наявність нетривіальної ситуації розвитку і контактів з яскравими особистостями як об'єктами наслідування, оптимальна різноманітність стимулів соціального

середовища, можливість задоволення потреби в самоактуалізації, самовдосконаленні і самоповазі, наявність перешкод, що зміцнюють особистість у процесі їх подолання, наявність життєвих труднощів як зособів посилення творчої адаптації особистості та активізації її духовного потенціалу.

У ході освоєння діяльності відбувається розвиток професійно значущих психофізіологічних властивостей особистості. У процесі професіоналізації одні психофізіологічні властивості визначають розвиток професійно важливих якостей, інші, професіоналізуючись, набувають самостійного значення. До цієї підструктури відносяться такі якості, як зорово-рухова координація, окомір і ін.

У дослідженнях В. Д. Шадрікова [3] та його учнів доведено, що в процесі професіоналізації особистості утворюються інтегративні ансамблі (симптомо-комплекси) якостей. Компонентний склад професійно обумовлених ансамблів постійно змінюється, посилюються кореляційні зв'язки. Однак для кожної професії існують відносно стійкі ансамблі професійних характеристик. У зарубіжній професійній педагогіці вони зведені в ранг ключових кваліфікацій. Теоретичне обґрунтування цієї групи професійно важливих якостей було зроблено Д. Мартенсом на основі врахування взаємозв'язку і взаємозумовленості соціально-економічних та техніко-економічних процесів виробництва і тенденції їх використання у виробництві, управлінні та сфері обслуговування різного роду комп'ютерних технологій.

До ключових кваліфікацій відносяться: абстрактне теоретичне мислення, здатність до планування складних технологічних процесів, креативність, прогностичні здібності, здатність до самостійного прийняття рішень, комунікативні здібності, здатність до спільної праці і співробітництва, надійність, працездатність, відповідальність.

Таким чином, з нашої точки зору, сучасного фахівця електротехнічних систем, характеризує ціла сукупність якостей.

1. Фізіологічні:

- здоров'я: робота слухового, зорового, тактильного та інших аналізаторів, відповідність нормам фізичного розвитку даного віку (об'ємний і лінійний окомір, розвинена координація рухів кистей рук);
- емоційно-вольова готовність: подолання труднощів, викликаних невизначеністю ситуації (дефіцит часу, інформації), вибір гіпотези, прийняття на себе тієї чи іншої відповідальності, здатність до самоврядування емоцій, поведінки і ставлення до оточуючих.

2. Психологічні:

- увага (обсяг, стійкість, розподіл, концентрація, переключення);

- сприйняття (величини, відстані, форми, мови, зображення, руху, простору, часу), узагальненість, цілісність, обсяг;
 - довільна і довготривала, словесно-логічна і образна пам'ять (види, обсяг, міцність, точність, організованість, прийоми запам'ятовування);
 - представлення та просторова уява (яскравість, чіткість, стійкість, продуктивність);
 - технічне, оперативне, наочно-образне, системне мислення; розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація); форми логічного мислення (поняття, судження, умовиводи);
 - здатність до творчості, здатність приймати рішення.
3. Соціальні:
- ставлення до роботи і стиль діяльності: уважність, старанність, дисциплінованість, акуратність, працездатність, особиста організованість, самостійність, ініціативність, сміливість, рішучість, активність, винахідливість, енергійність, відповідальність, колективізм;
 - вихованість, тактовність, здатність розуміти інших, повага до людей, готовність враховувати думку інших, самокритичність, посидючість;
 - культура: культура праці, культура спілкування, інтеріоризація культурних цінностей людства.
4. Морально-мотиваційно-цільові:
- спрямованість особистості: потреби, мотиви, інтереси, прагнення, ідеали;
 - ставлення до навколишнього світу, праці.
5. Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:
- відсутність математичних, технічних, аналітичних здібностей;
 - неуважність;
 - безініціативність та безвідповідальність;
 - нездатність тривалий час займатися одноманітним виглядом діяльності.

Сучасна освіта повинна бути спрямована на розвиток особистості людини, розкриття її можливостей, талантів, становлення самосвідомості, самореалізації. Розвиток студента як особистості йде не тільки шляхом оволодіння ним нормативною діяльністю, а й через постійне збагачення, перетворення суб'єктного досвіду, як важливого джерела розвитку особистісних якостей. Основним результатом навчання має бути не тільки формування пізнавальних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями й уміннями, але й становлення особистості.

В умовах сучасного рівня розвитку науки і техніки підготовка особистості до інженерної праці вже не може обмежуватися тільки придбанням спеціальних знань, а вимагає наявності цілого ряду розвинених до високого рівня особистісних якостей. Це необхідно для побудови компетентнісної моделі фахівця електротехнічних систем, розкриття специфіки підготовки до професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Издательство КГУ, 1988. – 238 с.
2. Горчакова В. Г. Деловитость и женственность: психологические особенности профессионализма женщин / В. Г. Горчакова. – Челябинск : РЕКПОЛ, 1999. – 224 с.
3. Шадриков В. П. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. П. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26–31.
4. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.